

|                                                                                                     |  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ<br>ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ<br>ДС/СС 05/4-02 бр. 495/1-X/12<br>01.04.2010. године |  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ  
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 01.04.2010. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: АР ДЕКО У СРПСКОЈ АРХИТЕКТУРИ, докторанда Милана Просена.

За ментора је одређен проф. др Александар Кадијевић.

|                                                                                                                                                    |                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|
| <u>Доставити:</u><br>1x Универзитету у Београду<br>1x Стручном сараднику за докторске дисертације<br>1x Шефу Одсека за правне послове<br>1x Архиви | ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА<br><br>Проф. др Весна Димитријевић |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|

Факултет Филозофски  
04/1-2 бр. 6/1693  
(број захтева)  
7.04.2010.  
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких  
наука  
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

**ЗАХТЕВ**  
**за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације**

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Ае деко у српској архитектури

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја уметности

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Милан (Иван) Просен

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2003.

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада: —

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 1.04.2010.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

Универзитет у Београду  
Филозофски факултет  
Одељење за историју уметности

Образложење теме докторског рада  
кандидата Милана Просена

назив теме:

***„Ар деко у српској архитектури“***

Појава архитектуре ***ар декоа (Art Deco)*** у српској средини током треће и четврте деценије прошлог века у историографији је углавном не истражена. Сагледавајући и валоризујући токове и појаве у српској архитектури, кроз призму модернизма, српска историографија оставила је по страни појаву ар декоа, сматрајући је негативном и „оптерећујућом“ појавом српске модерне архитектуре, „рецидивом академизма“ или „окаснелом појавом сецесије“ у четвртој деценији XX века. Особине ар декоа и његове декоративне концепције, биле су заобилажене. Излазећи ван оквира стилске шеме која је препозната као „чиста“, анализе ових објеката су изостајале или се појављивале у сажетијој форми, често без позитивне валоризације коју су заслужили, иако је не ретко била реч о остварењима најзначајнијих и јавно признатих уметника.

Друштвени и економски развој Србије, посебно Београда као престонице ново формиране краљевине СХС, утицао је на наглу експанзију градитељске делатности у периоду од окончања првог до избијања Другог светског рата. Са стабилизовањем спољно политичких услова у нашу средину почели су да буду емитовани утицаји великих европских центара, који су у већој мери од средине треће деценије двадесетог века, довели до плурализма у креативном приступу архитектонском стваралаштву. Ове утицаје значајно су ојачале не само културне везе на државном нивоу, већ и школовање једног броја касније истакнутих српских архитеката у иностранству. Истовремено је убрзана изградња Београда и Србије довела бројне стране стручњаке, који су такође допринели интеграцији српске архитектуре у актуелна светска и европска стремљења.

Разноврсност стилова заступљених у српској архитектури међуратног периода, поставила је пред инвеститоре могућност одабира визуелног идентитета објеката које

су наручивали, омогућивши им да искажу личне аспирације и укус. Тиме је створено морфолошко обиље архитектуре са краја треће и током четврте деценије XX века, где су се у исто време и на истом месту подизали објекти у духу историзма, академизма, националног стила и модерне архитектуре. Док је ова стилска варијабилност у јавној и сакралној архитектури била скоро у потпуности ограничена, идеолошки одређена и усмерена, дотле је са друге стране, у развоју стамбене архитектуре распон стилске разноврсности и интерпретативне имагинације био неспутан.

Појава архитектуре ар декоа, почела је да заокупља пажњу светске историографије са краја седме деценије прошлога века. Ар деко као архитектонска и уметничко-културолошка појава обрађен је у низу монографија од којих издвајамо:

Arvas V., Art Deco, London, 1980

Battersby M., The Decorative Twenties, London, 1989

Bayer P., Art Deco Architecture, London 1992

Bayer P., Art Deco source book, London 1997

Bedoyere C. De la, Art Deco, London 2005

Benton C., Benton T., Wood G., Art Deco 1910-1939, London 2003

Bossaglia R., Il Deco Italiano: Fisionomia Dello Stile 1925 in Italia, Milano, 1975

Bossaglia R., L'Art Deco, Bari, 1984

Bossaglia R., Terraroli V., Milano Déco: La fisionomia della città negli anni venti, Milano 1999

Bouillon J.P., Art Deco, New York, 1989

Breeze C., LA Deco, New York, 1991

Caeymaex M., Art Deco en Europe, Brussels, 1989

Camard F., Ruhlmann: Master of Art Deco, London, 1993

Captiman B., Kinerk M.D. & Wilhelm D.W., Rediscovering Art Deco USA, New York, 1994

Chruscicki T., Art Deco in Poland, 1994

Duncan A., Encyclopedia of Art Deco, London 1988

Duncan A., Art Deco, London 1988

Duncan A., American Art Deco, London 1999

Gerhard D., Tulusa Art Deco: An Architectural Era, 1925-1942, Tulusa, 1980

Haslam M., Art Deco, London, 1987

Hillier B., Art Deco in Twenties and Thirties, London 1968

Hillier B., Escritt S., Art Deco Style, New York 1997  
Kenna R., Glasgow Art Deco, Glasgow, 1985  
Klein D., Mc Clelland N.A., Haslam M., In The Deco Style, London 1987  
Morgan S., Art Deco the European Style, London 1990  
Musée des arts Décoratifs, Les Années 25: Art Déco/Bauhaus/de Stijl/Esprit Nouveau, Paris 1966  
Muzeum Narodowe w Krakowie, Art Deco w Polsce, Kraków 1993  
Péres R.J., Art Déco en España, Madrid 1990  
Scarlett F., Art Decoratifs 1925: A Personal Recollection of the Paris Exhibition, London, 1975  
Sieradzika A., Art Déco w Europie i w Polsce, Warsaw 1996  
Umlěckoprůmyslové museum v Praze, Czech Art Deco, 1918-1938, Milano 1993  
Van de Lemme A., Art Deco, an illustrated guide to the decorative style 1920-1940, Leicester 2005  
Weber E., Art Deco, Massachusetts 1989  
Zaczek I., Essential Art Deco, London 1999

Следећи настојање иностране историографије, да се овај стил у светској архитектури диференцира, српска средина изнедрила је два чланка посвећена овој теми:

-Z. Manević, Art Deco and National Tendencies in Serbian Architecture, The Journal of Decorative and Propaganda Arts 17, Miami fall 1990, 71-75; објављеном у домаћој средини под истим називом у: Z. Manević, Art Deco and National Tendencies in Serbian Architecture, Spatium I, Beograd, septembar 1997, 34-37;

-М. Јовановић, Француски архитект Експер и "ар деко" у Београду, Наслеђе III, Београд 2001, 67-82.

Поменути радови, поред успутног помињања ар декоа у потоњим прегледним и монографским текстовима посвећеним остварењима, појавама или ауторима у српској међуратној архитектури, нису били праћени свеобухватним покушајима да се ова појава истражи и презентује јавности.

С обзиром на не довољну истраженост појаве ар декоа у Србији, будући научни рад укључиће изучавање архивске грађе, историографских и хемеротечких извора,

архитектонских заоставштина, као и рад на терену, како у Београду тако и по оним деловима Србије где се налазе значајна остварења овог стила. Истраживањем ће бити обухваћени како изведени, тако и значајни не изведени пројекти у овом стилу.

Будуће истраживање има за циљ да стилски дефинише рецепцију ар декоа у Србији, да је квантитативно и временски одреди и валоризује, као и да оцени услове и разлоге његове појаве. Овај рад настоји да прикаже друштвене услове рецепције ар декоа, као и главне носиоце овог стила у Србији, као и његова репрезентативна остварења. Сврха рада је да применом методолошки утемељених опсервација и компарацијом са истородним појавама изван наше средине, у домаћем окружењу истакне значај овог стила, као и изузетне уметничке и културолошке вредности, и високу заступљеност његових остварења.

Будући докторски рад „*Ар деко у српској архитектури*“ имаће следећу структуру:

- преглед појава и особина архитектуре ар декоа у оквирима светске архитектуре
- анализа досадашње историографије и разлози окаснелог сагледавања ар декоа као стилске појаве у српској архитектури
- историјска и културолошка подлога појаве ар декоа у српској уметничкој средини
  - културно политичка клима у Србији треће и четврте деценије XX века
  - културне везе и утицаји
  - модерност и ар деко
  - архитект и наручиоц
- морфолошке карактеристике ар декоа у српској архитектури
- порекло, иконографија и интерпретације стила
- заступљеност и поларизација ар декоа у српској архитектури
  - ар деко и академизам
  - ар деко и модернизам
  - ар деко и национални стил
- ауторски каталог значајних остварења ар декоа у српској архитектури
- хронологија развоја стила
- закључци

Будући да у нашој средини појава, заступљеност, морфолошка разноврсност као и културолошка позадина ар декоа нису у целости били истражени и публиковани, а услед потребе за покретањем обимније научне студије у којој би се истражио, анализирао и монографски представио ар деко у српској архитектури, упућујем молбу Научно-наставном већу да ми одобри научно-истраживачки рад на овој докторској теми.

**Милан Просен**

### ИЗВЕШТАЈ

На седници Одељења за историју уметности, одржаној 10. 12. 2009. изабрани смо у комисију за оцену теме докторске дисертације кандидата Милана Просена, историчара уметности из Београда. Слободни смо да Вам упутимо мишљење о теми докторске дисертације „*Ар деко у српској архитектури*“ коју је кандидат пријавио код ментора др Александра Кадијевића. Њено образложење, које је кандидат изнео на 5 страна (укључујући и списак релевантне листературе), може се прихватити као полазиште за даљи истраживачки рад.

Феномен *Ар декоа* у српској архитектури између два светска рата, до 1990.године, није био уочен, а ни помињан од стране компетентних домаћих историографа. Први пут је актуелизован у једном прегледном чланку др Зорана Маневића, објављеном у часопису ДАПА Фол из Мајамија (иначе некада важног центра Ар деко архитектуре, а данас центру његовог свеобухватног истраживања). Касно препознат и у светским оквирима, тај правац градитељског стваралаштва неоправдано се нашао на маргини историографских тумачења. Иако се знало за његово испољавање од 1925. до 1941.год.у архитектури јавних објеката, павиљона на светским изложбама, споменичкој пластици, ентеријерима и др., у историографији су предност по правилу добијале стилске појаве које су биле морфолошки чистије, препознатљивије и хомогеније. Но, дужа историјска дистанца је очигледно ишла у прилог непристрасне рецепције овог занемареног феномена.

После појаве неколико утемељених синтетичких прегледа и студија о развоју међународне Ар деко архитектуре, као и иницијалних домаћих прилога (З. Маневића, М. Јовановића, А. Кадијевића и М. Просена), стекли су се услови за аналитичко проучавање елемената и потпунијих стилских испољавања тог правца у нашој архитектури двадесетих и тридесетих година прошлог столећа. Чињеница да се Ар деко веома ретко испољио у чистом облику, не умањује његов историјски значај и посебност. Исто тако, у нас је више дошла до изражаја његова морфолошко-композициона, него структурална стилска компонента. Његови елементи и фрагменти се могу уочити и у низу остварења грађених примарно у духу другачијих правца, као што су модернизам, национални стил или академизам. Отуд је веома целисходно предузети

„мерења" и вредновања његових ширих уплива у домаћој архитектури, како би се ефективност његовог утицаја тачније квантификовала.

Имајући у виду наведене чињенице, мишљења смо да ће будуће истраживање колеге Просена, структурирано према најављеном и образложеном програму рада, бацити ново светло на ту занемарену појаву наше међуратне архитектуре. Проучавањем релевантне и доступне архивске, музејске, хемеротечке и фототечке грађе, као и документације из приватних збирки, уз анализе објеката на терену, кандидат ће оформити адекватан фонд података, неопходан за темељиту валоризацију те специфичне појаве. Годинама пратећи његов методолошки приступ, потврђен у низу научно утемељених чланака и прилога, мишљења смо да ће и овај, до сада најкрупнији истраживачки задатак, обавити успешно.

Предмет истраживања колеге Просена биће многобројни архитектонски пројекти и објекти, настали у српској архитектонској култури током двадесетих и тридесетих година прошлог века, који садрже елементе Ар декоа. Реч је о низу дела која оличавају препознатљиву Ар деко компоненту, или садрже елементе који допуњују неку другу, обухватнију примарну стилистичку матрицу. Настала су у атељеима наших водећих архитеката, али и већег броја градитеља које историографија није препознала као најистакнутије и најнапредније.

Циљ рада је да се стилски прецизно диференцира наслеђе Ар декоа у српској архитектури између два рата, да се она квантитативно и временски валоризује, као и да се подробније укаже на разлоге за њену појаву. Пажња ће бити поклоњена и друштвеној рецепцији Ар декоа, а биће издвојени главни примери и носиоци овог смера нашег градитељства. Сврха рада је да се применом методолошки утемељених опсервација и компарацијом са истородним појавама изван наше средине, у домаћем окружењу истакне значај овог стила и одреде особени уметнички домети.

Основне хипотезе се односе на чињенице да је тај стил у нас ипак постојао, да је имао свој развој, због чега је важно успоставити и његову прецизну периодизацију. Следећа хипотеза се односи на специфичност језичко-реторичког садржаја тог стила, који је неспорно привукао домаће пројектанте. Значајна улога Ар декоа у процесу модернизације српске културе и архитектуре, такође хипотетички постављена, заслужује посебно испитивање и пажњу.

Метод истраживања, тумачења и вредновања, предвиђен током рада на одабраној теми, потпуно је усаглашен је са методолошким искуствима и тенденцијама савремене научне историографије. Кандидат је њиме већ успешно овладао, што се може закључити из оцена на докторским студијама које је стекао, као и из квалитета објављених радова и реферата

изложених на научним конференцијама. У њему се пажња подједнако поклања изведеним колико и нерелизованим пројектима, да би се након свеобухватног сакупљања релевантне (раније поменуте) грађе приступило њеној критичкој обради. Дела се вреднују на основу своје стилске егземпларности, значаја у простору, историчности и економичности. Анализирана градитељска баштина се потом компаративно посматра у контексту развоја архитектуре у балканским и ширим оквирима.

На крају, сматрајући тему докторске дисертације коју је пријавио колега Просен утемељеном, научно подстицајном и корисном за обогаћивање историје српске новије архитектуре, слободни смо да Вам предложимо њено усвајање.

У прилогу: Извештај комисије о одбрани теме докторске дисертације.

у Београду 17. 2. 2010.

др Мирослав Тимотијевић, редовни професор  
Филозофски факултет  
Универзитета у Београду

др Лидија Мереник, ванредни професор  
Филозофски факултет  
Универзитета у Београду

др Александар Игњатовић, доцент  
Архитектонски факултет  
Универзитета у Београду

др Александар Кадиевић, редовни професор  
Филозофски факултет  
Универзитета у Београду